

FÁBRI FERENC

Egy bánki utódtábor: Fel a Fejfel Turista Egyesület

PEDAGÓGIAI JELENETEK

BÁNK

Leveleki Eszter 1938 és 1978 között vezette a bánki gyereknyaraltatást. E negyven év alatt nemcsak gyerekek generációi nőttek fel ott és gyűjtötték az élményeket, de számos segéderő, *szobafőnök* is tevékenykedett nála, akik részben a bánki gyerekek közül kerültek ki, részben pedig külső, meghívott – többnyire pedagógiai tanulmányokat folytató – fiatalok voltak. Közülük többen úgy érezték, folytatniuk kell ezt a tevékenységet, ezt az életmódot – amely kicsit a gyerekkor meghosszabbítását is jelentette. Ez utóbbit Eszter is bevállaltan így gondolta, így tudta.

Az első utódtábor 1979-ben, a Pipecland-kor lezárulása utáni évben szerveződött Tahiban, az akkori bánki gyerekek átvétele révén. Később Szendrőn folytatódott (ahol az én gyerekeim is több nyarat töltöttek), majd két itteni szobafőnök kezdett önálló nyaraltatásba – egyikük Diósjenőn, később Herencsényben, a

másikuk először Rostallón, majd Szálkán. Ezeken a helyeken magam is megfordultam, néhol a saját csapatommal együtt, és mindenben a bánki hagyományok és stílus továbbélését tapasztaltam.

Más táborok is szerveződtek régi bánkiak vezetésével, amelyek aztán további utódtáborokat generáltak. Ezekről nem tudok beszámolni, mivel csak hallomásból

ismerem őket. Unokám viszont harmadik éve nyaral Ordaspusztán, ahol tavaly meglátogattam, és ebben a – talán negyedik generációs – táborban is egyértelműen

bánki hangulatot tapasztaltam.

Gyerekként Bánkon és Bodajkon – a cserkészekkel

Magam először 1948-ban nyaraltam Bánkon, nem Leveleki Eszternél, hanem a 252. számú Kiss József cserkészcsapat táborában. Eszterékkal azonban kapcsolatban voltunk, egy barátom nála nyaralt, és a csapatunk egyszer meg is hívta őket a tábortűzhöz.

A cserkészlet egészen más világ volt, sokkal katonásabb, szervezettebb, keményebb. Ám maga Eszter is arról beszélt egy interjúban, hogy ő háromféle nyaralást különböztet meg, a családít, a cserkészest és a maga műfaját, amely a kettő között áll, és amely szülői kötelékek nélkül, de a természethez közelebbi viszonyok között működik. Szerinte egy gyereknek mind a háromféle kapcsolódási lehetőségre szüksége van. Nekem is részem volt mindegyikben, s a cserkészlet világa, a kirándulások, a táborverés, a főzés és a próbák fizikai megpróbáltatásai éppúgy nyomot hagytak bennem, mint Bánk oldottabb, engedékenyebb, de szellemileg sokkal kihívóbb légköre.

Később, a magam gyakorlatában, a turistacsapatommal igyekeztem ezt a két szemléletet összeegyeztetni, s ez, azt hiszem, sikerült is. Bizonyos mértékig talán még a családiasság is megvalósult – erre utal a társaság mai összetartása.

A cserkészletet utólag már kissé ridegnek, merevnek érzem, náluk mindenben részt kellett venni, a hibákért pedig elég kemény büntetés járt, amit ma elfogadhatatlannak tartok. Mindezzel együtt a velük töltött idő pozitív emléket jelent számomra, hiszen közösséget, terepi tapasztalatokat nyújtott, teljesítményhez, rendhez szoktatott, és új tájakkal, természeti jelenségekkel ismertetett meg. A próbák révén különböző technikákat is megtanultam: sátorverést, árokásást, különböző ételek előkészítését és hasonlókat. Így természetes volt, hogy a következő évben, 1949-ben ismét velük táboroztam, ezúttal Bodajkon.

Harmadik táborra nem került sor, a cserkészmozgalmat ugyanis 1950-ben Rákosiék négy csapatra redukálták, majd a következő évben teljesen betiltották.

Később, felső tagozatosként már magam is szerveztem túrákat – az akkori, elég lehetetlen körülmények között. Három osztálytársammal időnként elvillamosoztunk vagy elbuszoztunk valamely végállomásra – Zugligerbe, Húvösvölgybe, Ságvári-ligetre – és nekivágtunk az ösvénynek. Turistajelek ugyan léteztek, térképek azonban nem, Rákosi pajtás hihetetlen „ébersége” folytán (akkoriban, az úttörőknél így kellett nevezni; ez a kitétel még egy daluk-

ban is szerepel), így aztán arra mentünk, amerre sikerült. Megegett, hogy az erdőben a rádió távoli hangja alapján jöttünk rá, merre lehet egy olyan település, ahonnan haza lehet jutni. Később már meg-

jelentek térképek is, ám ezeket – ismét az éberség jegyében – jelentősen eltorzították, nehogy valaki a segítségükkel rábukkanjon az erdőben elrejtett szovjet vagy magyar katonai támaszpontokra. A rezsim hihetetlenül félt mindentől, ami polgári volt, ami nem az ő szempontjai szerint működött.

Gyerekként Bánkon – Leveleki Eszterrel

Valószínűleg a cserkészlet megszűnése miatt keresett anyám más nyaralási lehetőséget számomra. Így kerültem – először 1950-ben – Bánkra, Leveleki Eszterhez. A kapcsolat két oldalról is épült: egyrészt Róth (később Borgos) Gyuri osztálytársam, azaz Jean révén, aki már korábban is ott nyaralt, másrészt Falus Éva, Natasa által, ki szintén törzstag volt ott, s kinek nagynénjét, Sebestyén Rózsi nénit anyám jól ismerte.

Bánk különleges hely volt, abban az időben egészen egyedülálló. A természet-

a cserkészletet utólag már kissé ridegnek, merevnek érzem, náluk mindenben részt kellett venni

közelség ugyanúgy része volt, mint a cserkészetnek. Házban laktunk ugyan, de a telek fölött kezdődött az erdő, száz méterre volt a rét a foci pályával, és háromszáz méterre a Bánki-tó strandja. Sok változatos programot szerveztek, de a részvétel sosem volt kötelező. Ugyanakkor bensőséges és emberi hang jellemezte a közösséget általában, Esztert pedig egyértelműen. Persze nem mindenki volt ilyen, de nekem nagyon megfelelt az a szabadság, amely lehetővé tette, de nem írta elő a részvételt. Akkoriban eléggé magának való gyerek voltam, sokszor előfordult, hogy míg a többiek kimentek a rétre focizni, vagy a dombra számháborúzni, én otthon maradtam, és egyedül Capitalyztem, hat „személyre” osztva szét a telkeket és pénzt.

Mégis, annyira jól éreztem magam, hogy amikor öt hét után lejárt a mandátumom, és anyám értem jött, megígértettem vele, hogy a következő nyáron végig, két hónapig Bánkon lehetek.

Közösségi lényként

Eszter 1938-ban kezdte el a nyaraltatást Bánkon, és hamar felismerte, hogy egy igazán tartalmas nyaraláshoz folyamatosan épülő közösséget kell kialakítania; nem elég, ha befizetnek oda két-három hétre egy gyereket, aki a következő évben más-hová megy tovább. A '44-es háborús nyár kihagyásával negyven éven át, 1978-ig folytatta ezt a munkát. Ezen évek alatt több kollektívát sikerült összekovácsolnia. Az elsőt a háború verte szét, a másodikat 1956 és az azt követő emigrációs hullám – ha nem is teljesen. Mindig maradtak azonban, akik a hagyományokat továbbvitték,

egyben új dolgokat is behoztak – mert Bánk mindent magába tudott fogadni, játékokat, dalokat, szólásokat, szokásokat. Emellett mind fizikai, mind szellemi téren kihívást jelentett.

Bánk idegen test volt a szocializmus világában, ám Eszter zseniális kapcsolati politikája révén mégis fennmaradhatott.

Mindig talált olyan támogatókat – Rusznyák Istvánt, az MTA elnökét vagy Aczél Györgyöt, az MSZMP kulturális vezetőjét –, akik segítettek a fennmaradását, s kihúzták a bajból, ha erre volt szükség.

Mint sokan mások, én is Bánkon lettem közösségi lény, beilleszkedtem a csapatba, később odafigyeltem a kisebbekre, s részt vettem a programok szervezésében; így, amikor 1957-ben Eszter felkért, hogy vegyem át a külföldre távozott Medve, azaz Molnár Gábor helyét, és legyek a medvék – a 10 év feletti fiúk – szobafőnöke, örömmel mondtam igent. A feladat egyben az egész társaság programjainak szervezését is magában foglalta.

Posztomon igyekeztem figyelni a gyerekek igényeire és szempontjaira. Leépítettem azokat a vad ceremóniákat, amelyeket Medve vezetett be (mint például a lehúzást – ez egy, szerencsére azóta feledésbe merült cserkészbüntetés volt, s azt jelentette, hogy a delikvens lehajolt egy ágyra, s a többiek felváltva addig ütötték a fenekét, amíg ki nem találta, hogy ki volt az.) Egy idő után leszoktam arról is, hogy Medvét utánózzam – az ő különleges stílusa nekem nem állt jól. Medvének óriási dumája volt, igen eredeti szövegei és játékötlei, hatása alól kevesen tudták kivonni magukat. Egy kevésbé látványos, kevésbé főnöki, inkább együttműködő és baráti stílust alakítottam ki, azt hiszem, sikerrel. Ettől fogva nem fordultak elő olyan sértődések és megaláz-

mint sokan mások, én is
Bánkon lettem közösségi
lény

tatások, amelyek Medve olykor brutális rendezvényeivel, az éjjeli ébresztésekkel, a csokilopásokkal, vagy egyesek ágynak lepisilésével együtt jártak. Eszter korábban ezeket tudomásul vette – nyilván úgy érezte, unokaöccse egyéb tevékenysége kompenzálja a károkat. Sajnos ez csak részben volt igaz.

Rendszeresen szerveztem a bányaiak számára kirándulásokat a Budapest környéki hegyekbe. Ezek kezdetben elég amatőr módon zajlottak, később, egyetemi barátaimtól és másoktól megtanultam ezt-azt. Egyebek között bevezettek az evezés és a sízés rejtelmeibe is. Egy haver révén – aki még gimnazista volt – papírt szereztünk az iskola pecsétjével, így a Kölcsey Egyesület tagjai lettünk. Egy ismerősöm pedig erre a Turista Szövetségben vasúti kedvezményre jogosító írást adott, így olcsóbban utazhattunk.

Két nyáron vezettem a bányai csapatot, azután csak látogatóba jártam le, amíg meg nem szereztem mérnöki diplomámat. Akkor, 1962-ben, új fejezet kezdődött az életemben, vidéki építkezéseken kezdtem dolgozni, a szabadságom is kevés volt, így, ha akartam volna, sem tudtam volna rendszeresen Bányára járni. De nem is akartam, úgy éreztem, most valami más, új időszak következik.

AZ FFTE¹ RÖVID TÖRTÉNETE

Kezdetek

A túrázást persze nem adtam fel, s a megfelelő korú és túrázásra alkalmas gyerekekkel

is kerestem a kapcsolatot. 1972-ben, március 19-én két és fél km-es babatúrát szerveztem a Húvösvölgyben, amelyen hét másfél és három és fél év közötti gyerek vett részt, a szüleikkel, akik a barátaim vagy a rokonaim voltak. Ezt tekintettem később alapító megmozdulásnak, és a kerek évfordulón mindig rendeztem valamilyen megemlékezést. Az akkori túratársak egy része később elmaradt, de volt, aki felnőttként, szülőként is velem tartott, és hozta a saját gyerekeit is.

Első hosszú vízitúránk kilenc éves ikergyerekeimmel, Ádámmal és Zsófiával 1982-ben a Mosoni-Dunáról indult, innen csorogtunk le egy hét alatt Budapestre. A következő évben, hét évesen már Dani fiam is hadra fogható

volt, így hármukkal eveztem le Mohácsig, 1984-ben pedig Gyuláról a Körösökön és a Tiszán Szegedig hajóztunk. Tudtam azonban, hogy a srácok kortársaik között érzik jól magukat, ezért, amint lehetett, kibővítettem a csapatot a gyerekeim barátaival és a barátaim gyerekeivel.

Számomra Eszter modellje nem volt használható – én nem lettem volna képes egy nyáron át, vagy akár csak két-három héten keresztül egy helyben táborozni, s onnan mozgatni a gyerekeket. A helyváltoztatás, tájak bejárása, új dolgok felfedezése vagy csak megismerése (és megismertetése) valahogy a személyiségemhez tartozott. Ez persze nem mindenki temperamentumának, ízlésének és igényének felelt meg, csak akit hasonló nyugalanság, kíváncsiság hajtott. Azok azonban, akik hasonlóan viszonyultak a világhoz, lelkesen és gyakran tartottak velem. Az új helyzetek új kérdéseket, szempontokat vetettek

nem mindenki temperamentumának, ízlésének és igényének felelt meg, csak akit hasonló nyugalanság, kíváncsiság hajtott

¹ Fábri Ferenc Turista Egyesület. Később Fel a Fejjel Turista Egyesület. A nevek eredetéről lásd később.

fel, s ezek megválaszolása során finomodtak vezetési eszközeim, és szorosabbá vált kapcsolatam a gyerekekkel. Mindig mindenkit meghallgattam, és minden épkézláb javaslatot beépítettem a túrákba és egyéb rendezvényekbe. De szükségletemmé is vált, hogy gyerekekkel foglalkozzam, hogy átadjam nekik, amit tudok. Az együttlétből mindvégig én is sokat profitáltam. Figyeltem rájuk, számon tartottam az igényeiket, a szokásaikat és kapcsolataikat, és igyekeztem azokhoz alkalmazkodni, úgy alakítani a programokat, hogy az igazodjon az ő adottságaikhoz.

Indítékok

Ki lehet mondani: a turisztika alapvetően nem gyereknek való műfaj – a hosszú menetelések unalmasak lehetnek, és így fárasztóbbak is. A társaság, a közösség persze sokat old ezen, hiszen fecsegés közben gyorsabban fogynak a kilométerek, de minden túrán csináltunk valami másit: vagy versenyeket rendeztünk, vagy foci-meccset, vagy pedig számháborút.

Ez utóbbi is bánki hagyomány volt, s magam is igyekeztem minél több alkalmat adni az efféle játékokra, kihasználva a megfelelően változatos, lehetőleg fás-bokros-ligetes terepeket. Fontos műfaj lett a terepverseny, azaz a tájékozódási futás is. Ebben általában párokat indítottunk, egy nagyobb gyereket egy kisebbel. A távolság eleinte néhány száz méter, később több kilométer is lehetett. Olykor ezt keresési versennyel is összekötöttük, egy-egy pont környékén kellett bizonyos tárgyakat megtalálni. Akadályversenyt minden terepen

lehet rendezni, különösen padokkal és mászóakkal kiépített pihenőhelyeken, de Duna-parti hordalékfa-halmokon is tartottunk ilyet.

Bánk két hibáját szoktam hangsúlyozni: a mérhető teljesítmény nélküli elismerést (ilyen volt a medvesapka), valamint az erőszak időszakos elterjedését (ez a 16-18 éves fiúk hatalmi helyzetbe hozásának következménye volt, és bizonyos mértékben

akadályversenyt minden terepen lehet rendezni

Medve hagyatékának is tekinthető). A medvesapkát mint elismerést korábban minden tíz év feletti fiú (medve) megkapta, később kitüntetéssé vált,

egyfajta nemességnek számított a birtoklása. A sapkát Eszter és a szobafőnöki kar döntése alapján adtak át, igen változatos indoklásokkal. A szubjektív jellegű elismerés sokakban ellenérzést szült, igazságtalannak tartották a kiválasztást, és van, aki számára ma is tüske, hogy nem kapta meg, vagy később, mint valaki más.

Ami az elismerés kérdését illeti: az FFTE-ben minden versenyt, vetélkedőt pontoztunk. A teljesítményt vagy a mérhető eredmények (idő- és távolságadatok) segítségével, vagy esetleg helyezési számmal minősítettünk. Ennek alapján osztottunk ki plecsniket, s a teljesített túranapok alapján (amit egy nagy táblázatban vezettem) adtuk át az Év Turistája oklevelet.

A másik kérdés – az erőszaké és hatalmaskodásé – nálunk fel sem merült. A túrázás természetéből és az együttlét maximum nyolc-tíznapos időtartamából fakadóan nem volt szükség beosztott vezetőkre. Egy időszakban spontán kialakult ugyan ez a szerepkör, ám olyan 25 év körüli tagokra szállt a szerep, akik már túl voltak a kamaszkor erőfitogtató időszakán.

Az FFTE működése

Az újabb és újabb szállásfoglaló akciók nyomán törzsvendég lettem a Turistaházakat Kezelő Vállalat irodájában, de számos más intézménnyel is kapcsolatba kerültem, amelyek menedékházakat vagy más szálláshelyeket üzemeltettek. Banki és más ismerősök víkendházaiban is megszálltunk Vonyarcvashegyen és Szandaváralján, Nógrádgárdonyban pedig egykori cselédlakásokban. A Mátrában felfedeztem egy gazdátlan (?) vadászházat, amelynek padlására létrán lehetett feljutni – ott is aludtunk egyszer, hálószékben. Hatalmas élmény volt.

Egyszer egy szálláson megkérdezték, mi az egyesületünk neve. Fábri Ferenc Turista Egyesület – vágtam rá, jobb ötlet híján. Ez az elnevezés aztán állandósult, majd FFTE-re rövidült. Később zavarni kezdett a név által sugallt személyi kultusz, így kitaláltam, hogy a csapat neve Fel a Fejjel Turista Egyesület legyen. E névhez aztán bélyegző is készült. Egy másik stempli az FFTE-jelvényt ábrázolta: kerek sárga mezőben piros kenu, felette kék, háromszög alakú sátor, a felett két keresztbe rakott, zöld evező. A sátor elé két fekete bakancsot rajzoltam, a kenuba az „FFTE” betűk kerültek.

Ez később kitűző formájában is elkészült, s az egy évben tíznél több túranapot teljesítő sporttársak kaphatták meg, egy oklevéllel együtt, amelyen ez állt:

OKLEVÉL, mely igazolja,
Hogy ..., ki a múlt
Év ... napján át
Vízen-erdőn törte magát –
az FFTE jelvénynek
hordására jogosult

zavarni kezdett a név által sugallt személyi kultusz, így kitaláltam, hogy a csapat neve Fel a Fejjel Turista Egyesület legyen

A kitűzőt 2012-ben, a 40. évfordulón jubileumi változatban is elkészíttettem, ebből minden akkor aktív tag kapott. A srácok FFTE-indulót is írtak egy abban az időben divatos dallamra. Faliújságot is szerkesztettünk; az egykori Banki Béka mintájára FFTE Fecske Fecsegi lett a címe.

A gyerekek szüleivel is jó kapcsolatom alakult ki. Ők többnyire barátok vagy rokonok voltak – de az újakkal is kiváló volt a viszony. Egy-két kisebb konfliktus persze előfordult, például az 1992-ben meghirdetett Dráva-túrát a délszláv háború miatt egyesek veszélyesnek ítélték, így végül abban az évben a Szamosra mentünk. Egy csónakborulás miatt is összeakadtam egy haverral, ez után egy ideig nem jött velünk a lánya. Azt viszont én nem szerettem, ha a szülők megjelentek a terepen – ilyenkor a gyerekek kettős kötődése zavart tudott okozni –, de általában normális volt a kapcsolat. A költségek elszámolására mindig nagy gondot fordítottam, ebből soha nem származott vita.

Túra és tanítás

Miután a turisztika életem fontos része lett, természetes volt, hogy saját gyerekeimet is ebben a szellemben – illetve ebben is – akartam nevelni.

A gyerekeknek korosztályi társaságra van szükségük, innen eredt, hogy minden ismerős és alkalmasnak tűnő gyereket bevontam ebbe a tevékenységbe. Ez a 80-as évekre a legfontosabb rendezőelveim egyikévé vált. Szabadidőm jelentős részét túrák tervezésével, körlevelek írásával, szállásfoglalással, menetrendek böngészésével, játé-

kok és versenyek kitalálásával, oklevelek és plectnik készítésével, találkozók szervezésével töltöttem. Kialakítottam a magam csapatát, és őket éppúgy a családomnak éreztem, mint Eszter a bánkiakat. Persze ahogy Bánkon, az FFTE-ben is kialakult egy mag, és körülötte a „periféria”, azokból, akik csak időnként, esetleg egyszerű kétszer jelentek meg, vagy csak lazábban kapcsolódtak hozzánk. Ez minden emberi csoportnál természetes.

A túrázásba bevont gyerekek közül többeket matematikára is tanítottam, Volt, amikor először ez a nexus alakult ki, másoknál épp fordítva esett. Mindenesetre ez is közrejátszott a személyes kapcsolatok elmélyülésében. Ide tartozik az a tény is, hogy csapatunk bizonyos értelemben az iskolarendszerrel szemben jött létre. Annak idején gyerekként én sem voltam oda az oktatás hivatalos formáiért, felnőttként pedig még erősebben érzékeltem annak hátrányait: a személytelenséget, a tantervekbe beszorult tudásátadást, az időbeli és térbeli megkötöttségeket, a merev gondolkodásmódot, a tantárgyak természetellenes szétválasztását és egyebeket.

Én felnőttként egy egészen más formát választottam; a turisztika fizikai hatásának biztosítása mellett igyekeztem azokat a szellemi kihívásokat is továbbítani a gyerekeknek, amelyek engem is foglalkoztattak: a természettudományok, a történelem, az irodalom és a képzőművészetek, az építészet iránti érdeklődést. S mivel túráinkon egész nap, olykor egész héten együtt voltunk, ez nemcsak az ismeretek átadásának, de a hétköznapi együttműködésnek is olyan új lehetőségeit nyújtotta, ami semmilyen más módon nem jöhetett volna létre. Úgy beszélni pl. a napfogyatkozásról a paksi Duna-parton, hogy közben a pap-

rikás krumplira is oda kell figyelni, vagy mondjuk a sárospataki vár tövében mesélni a különböző építészeti stílusokról – ez sokkal intenzívebb szellemi együttléteket jelent, mint egy osztályteremben beszélni ugyanezekről.

Mindennek nem mond ellent az a kevés tapasztalat sem, amit az iskolai oktatásban tanárként gyűjtöttem. Három hónapig tanítottam matematikát és fizikát a Wesselényi utcai zsidó gimnáziumban. Életem egyik legnegatívabb időszaka volt. Külön osztályba jártak a fiúk és a lányok – már ez is furcsa volt. Én sem jártam koedukált iskolába – pedig az évtizedekkel korábban volt... A Wesselényi utcában a fiúk zöme túlkoros volt, akik egy-két évet külföldön töltöttek nyelvtanulással. Angoltudásukra igen büszkék voltak, a matematika viszont teljesen hidegen hagyta őket. Alig néhányan mutattak némi

csapatunk bizonyos
értelemben az
iskolarendszerrel szemben
jött létre

érdeklődést, miközben az egész osztály egy régebbi tanárát siratta. Eleve vert helyzetből indultam náluk. Állandó volt a zaj és a rendtelenség. Egyetlen pozitív

élményem az lett, hogy egyre pontosabban tudtam dobni a kretát a hangoskodókra. (Gyereket a teremből kiküldeni nem lehetett.)

A lányosztály nem rendetlenkedett. Ők a fizika iránti tökéletes közönyüket azzal fejezték ki, hogy óra alatt kötöttek vagy horgoltak. Három hónap múlva az iskola éppoly boldog volt, mint én: megszabadultunk egymástól.

Persze az iskolai tanításhoz nem elég a matekot tudni. Tapasztalatok is kellene, s nekem ilyenek nem voltak. Ezt felismerve el kell mondanom: nemcsak az bizonyosodott be előttem akkor, hogy az oktatási rendszerrel kapcsolatos ellenérzéseim jogosak, de az is, hogy mindezt nem nekem

találták ki. Maradtam a Szókratész-féle peripatetikus módszer mellett, s túra közben barátkoztam, oktattam és neveltem.

BÁNKOLÓGIA

Eszter 1986-ban kórházba került, mivel háborús sérülései miatt egyre nehezebben járt. Sok bankival együtt én is rendszeres látogatója voltam a Lipót belosztályán, egy idő után gyakorlatilag titkári tevékenységet végeztem mellette. Hetente kétszer kerestem fel, a lakásáról elhoztam, amit kért, hoztam-vittem a postáját, befizettem a csekkjeit. Egy Tagore-idézzel gondoltam rá: „megígértem, hogyha kell, követlek”² – s bizony, nagyon elkelt nála minden segítség. Persze sokan mások is közreműködtek életének könnyebbé tételében, a legfontosabb az volt, hogy utolsó két nyarán Sipos Pál megszervezte, hogy két-két hetet – nővéri felügyelet mellett – banki vikendházában tölthessen. Sipos és Ráday Mihály ekkor készítette vele az interneten ma is megtalálható videó-interjút.³

Tevékenységem Leveleki Eszter 1991-ben bekövetkezett halála után a banki nyaraltatás dokumentálása, az emlékek gyűjtése és a társaság összefogása irányában bővült, egyre nagyobb mértékben. Farkas Endre 1990-ben több részletben hosszú interjút készített Eszterrel, majd sorra vette a bankiakat, és őket is megkérdezte sok

mindenről. Kilencven emberrel beszélgetett, én viszont úgy éreztem, magam jobban ki tudom fejteni gondolataimat, és cikket írtam az Új Pedagógiai Szemlébe *Emlékezés banki nyarakra* címmel.⁴ (Az írássom Kereszty Zsuzsa és Farkas Endre emlékezésével együtt jelent meg.) Elvállaltam továbbá Endre interjúinak lektorálását, mivel ő Bánk bonyolult világát külsőként nem mindig értette pontosan – és a nyilatkozók tévedéseit is ki kellett szűrni. A könyv 1992-ben jelent meg *Nyugodtan tegezz!* címmel.⁵ Kiadásában a közben létrejött Leveleki Eszter Alapítvány is részt vett, amelynek én lettem a titkára – ezt a tevékenységet azóta is én végzem. E minőségemben minden Bánkkal kapcsolatos dolgot mindenkor hivatásomnak éreztem. Évente kétszer virágot rendelek Eszter

sírájára, aki édesanyjával, Dudus néniével együtt nyugszik Farkasréten. 2013-ben Medve hamvait is hozzájuk temettük, mert genfi sírhelyének használati ideje húsz év után lejárt. Átvettem a címlistákat is, így ma már

sokan amolyan adatbankként kezelnek: tőlem kérdezik meg, ki, mikor, kivel mit tett Bánkon, hol él ma, mi a címe, telefonszáma – és egyebeket.

1986-ban kezdtem összeállítani – sok közreműködő segítségével – az ABC-t, azaz Antik Banki Címszavak címmel szólásaink, dalaink, versidézeteink, neveink, banki környezetünk elemeinek gyűjteményét. Ebben a szócikkek nagyjából éppoly csoportnyelvi szövegek lettek, mint a címek

hetente kétszer
kerestem fel, a lakásáról
elhoztam, amit kért,
hoztam-vittem a postáját,
befizettem a csekkjeit

² Rabindranath Tagore: A bajadér. Kosztolányi Dezső fordítása.

³ A videó három részletben itt található: <https://www.youtube.com/watch?v=xdoZ9i6CN5E&list=PL0AA4950CA4C8A140>. El kell mondanom, hogy Sipos Pál néhány évvel ezelőtti botránya nyomán sok sár fröccsent Bánkra és a bankiakra is. Érdemei mindezt nem tehetik jóvá. Ennek dacára ebből a történetből nem lehet őt kihagyni.

⁴ Új Pedagógiai Szemle, 41. 7–8. sz., 158–164.

⁵ Farkas Endre (szerk.): *Nyugodtan tegezz!* Leveleki Eszter Alapítvány, Budapest, 1992.

maguk, így a mű egészen belterjes maradt, kívülálló számára nem sokat mond. Sokan évekkkel később is újabb anyagokkal egészítették ki az ABC-t, amely ezért több pótkötet révén lett teljes, vagy legalábbis lezártnak tekinthető.

Bánk történetének kutatását bánkológiának neveztük el. Az úgy köré gyűjthető társaság szervezése 1996-ban kezdődött, ekkor rendeztünk először Bánkon találkozót, amelyet azóta minden év június elején megisméltünk. A tó partján, a régi strandon találkozunk. Ebben az évben helyeztünk ki emléktáblát Eszter lakóháza, a Ganz utca 11/a falára, melyhez a kerület először nem akart hozzájárulni – végül Ráday Mihály (akkor országgyűlési képviselő) közbenjárására valósult meg. A tábla alatt minden évben október 10., Eszter születésnapja táján tartunk megemlékezést.

1996-ban összeállítottam bánki verseim gyűjteményét Fűzfasírató címmel, ebben a Bánki Béka című faliújságra meggyerekként írt egyéni és másokkal közös darabjaim, valamint később, felnőtt fejjel papírra vetett, a bánki életről, régi barátokról, Eszterről szóló, különböző műfajú strófák szerepelnek. A füzetkét 2011-ben újabb, azóta előkerült versekkel bővítettem, majd 2015-ben, az Alapítvány égisze alatt ismét kiadtuk.

1998-ban Bánffy Eszter barátnőnknel, azaz Bogarásznál rendeztünk bánki találkozót, egy hatalmas rózsadombi lakásban. Ebből is hagyomány lett, az összejevetelt Bogarász-bálnak neveztük el. Itt régi képeket, albumokat, filmeket szoktunk nézni, és tájékoztatjuk egymást az eltelt év eseményeiről. 30–50 fő szokott megjelenni (a társaság aktív tagjainak száma száz körül

van). Évről évre előkerülnek azonban régi-ek, akikkel azelőtt megszaktad a kapcsolatunk; külföldre kerültek vagy más okból tűntek el. Ilyenkor azonban nagy örömmel fogadjuk őket.

2006-ban a Bánki-tó partján íves szöveges fatáblát szereltünk egy öreg fára. Eszterről és a nyaraltatásáról emlékeztünk meg vele. Az önkormányzat ehhez sem járult hozzá, ezért a fiammal illegálisan, az éj leple alatt szereltük fel – ma már a falu tartja karban.

2012-ben az AnBlokks Egyesület interjúsorozatot kezdett régi bánkiakkal, köztük velem is – ezek sajnos még nem jelentek meg sehol. Ők a Bánkitó Fesztiválon 2011 és 2013 között programokat, kiállításokat is rendeztek Eszter nyaraltatásáról, a beszélgetéseiken én is részt vettem.

Ebben az évben Háber Ferenc, Hábi barátunk, aki Eszter hagyatékának jelentős részét őrizte, lakást váltott, és ez alkalomból megkérdezte, át akarom-e nézni a pincéjében tárolt holmikat. Rengeg érdekes anyagot találtam, fotókat, leveleket, hivatalos iratokat. Több hátizsáknyi dokumentumot hordtam haza fiam segítségével – ezekből, és a már korábban nálam tárolt naplókából, fotóalbumokból, valamint levéltári kutatásokból és régi ismerősökkel folytatott beszélgetések anyagából állítottam össze a *Leveleki Eszter emlékezete* című kötetet, amely 2016-ban jelent meg.⁶ Ez nemcsak Bánkkal, de Eszter életének sok más momentumával is foglalkozik, mindazzal, ami a háború előtti és alatti időszakban, majd az ötvenes években és később történt vele és családjával. A könyv bizonyos értelemben a 20. század közepső négy-öt évtizedének magyar történelmét foglalja össze alulnézetből; a családtagok

Bánk történetének kutatását bánkológiának neveztük el

⁶ Fábri Ferenc (szerk.): *Leveleki Eszter emlékezete*. Fapadoskönyv, Budapest, 2016.

és barátok históriái, a gyermekorthonok világa is helyet kaptak benne. Írás közben ismét nagyon közel kerültem Eszterhez, néha szinte azonosnak éreztem magam vele, konfliktusainak sokasága, vergődése a szocializmus világában sokkal közelebről érintett meg, mint amikor mindez történt vele – hiszen akkor nem sokat mesélt a saját dolgairól. Most viszont szinte minden elem tárult. Egyesek szerint nem lett volna szabad mindezt publikálni, az anyag egy részét túl intimnek tartották – én azonban azt gondoltam, ha Eszter semmiképpen sem akarta volna nyilvánosságra hozni mindezt, nem tette volna el. Én az egész embert akartam bemutatni, erényeivel és hibáival, hiányosságaival együtt – a politika szorítása mellett szerintem a magánéleti kudarcok is magyarázzák, hogy miért a munkájába fektette energiáit, s hogy miért jöhetett létre az a Bánk, amelyet ismerünk. Egyébként pedig halálával mindez örökséggé vált, s az utókor feladata, hogy döntsön róla. Úgy éreztem, nemcsak jogom, de kötelességem is mindezt közzétenni, hiszen rólunk, magyarokról szól.

2015-ben az AnBlokkozó közvetítésével kiállítás nyílt a Néprajzi Múzeumban Eszter Bánkjáról *Ellenpedagógia a tóparton* címmel. Az anyagot, zömmel a Hábi és a magam birtokában lévő relikviákból, Frazon Zsófia kurátor állította össze. A tárlat nagy sikert aratott, és Bánk, illetve Eszter pedagógiája számára jelentős ismertséget is hozott.

2017-ben Eszter 100. születésnapjára készültünk, s erre az alkalomra az utódtáborok vezetőinek írásait szerettem volna kötetbe gyűjteni. Ez különböző okok miatt nem valósult meg, de azóta egy újabb

emlékkönyv jelent meg amelyben ki-ki elmondhatta a maga történetét; hogyan hatott felnőtt életére, pályájára Bánk.⁷

Ma úgy érzem, a számos különböző tevékenység közül, melyekkel életemben foglalkoztam, az ifjúsági turizmus, az FFTE szervezése volt a legfontosabb. Építettem utakat, hidakat, közművezetéseket, házakat, tanítottam matematikát és fizikát, írtam szakmai, ismeretterjesztő és politikai cikkeket, útinaplókat, két könyvet is összeállítottam (eddig), készítettem egy-kétszáz ezer fényképet – ám ezek mulandó

dolgok. Az építményeket megszokják az emberek, és senkit sem érdekel, ki hozta létre azokat. Az újságcikkeket, könyveket elolvassák, azután elfelejtik; a matekot még inkább.

A fotókat pedig vagy megnézik vagy nem, majd éppúgy kimennek a fejükből, mint a szövegek. Ám akibe gyerek- vagy kamaszkorában belenyomnak több száz vagy néhány ezer kilométert, annak valamiképpen részévé válik a természetjárás, az valószínűleg tartani fogja a kapcsolatot a társakkal, és ezt az életmódot jó eséllyel továbbadja a gyerekeinek. Ha sikerül valakiben fiatalon felkelteni az érdeklődést a világ minél több színe-formája iránt, akkor ez az érdeklődés későbbi életében is fennmarad benne.

Szerintem ez többet ér, és maradandóbb is, mint a beton vagy a nyomtatott betű. A turisztika nemcsak sport, s nem is csak közösség. Hanem életmód, amely, ha azonosulunk vele, meghatározhat minket. Eszter és az ő Bánkja történeteinek feldolgozása pedig azért vált személyes küldetéssemmé, mert nagyon sokat kaptam tőlük. Adósuknak érzem magam, és az adósságokat törleszteni illik.

többet ér, és maradandóbb is, mint a beton vagy a nyomtatott betű

⁷ Dávid János, Fábri Ferenc és Trencsényi László (szerk.): *Leveleki Eszter korszói*. Fapadoskönyv, Budapest, 2017.

Bánk, 1960

Leveleki Eszter emléktáblája a Bánki-tó partján

Túrán a Fel a Fejjel Turista Egyesület

*A Fel a Fejjel Turista Egyesület tagjai
a Dunán, 1992-ben*